МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Харківський національний університет внутрішніх справ

Сумська філія

Кафедра соціально-економічних дисциплін

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

з навчальної дисципліни «Фінанси»
вибіркових компонент
освітньої програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

081 Право (право)

за темою – «**МІСЦЕВІ ФІНАНСИ**»

Суми 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО
Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 30.08.2023 № 7

СХВАЛЕНО
Вченою радою
Сумської філії
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 29.08.2023 № 8

ПОГОДЖЕНО
Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та соціально-економічних дисциплін
Протокол від 29.08.2023 № 7

Розглянуто на засіданні кафедри соціально-економічних дисциплін Протокол від 29.08.2023 № 2

Розробник:

доцент кафедри соціально-економічних дисциплін Сумської філії ХНУВС, кандидат економічних наук Парфентій Л.А.

Рецензенти:

1. Доцент кафедри бухгалтерського обліку та оподаткування Навчально-наукового інституту бізнесу, економіки та менеджменту Сумського державного університету, кандидат економічних наук, доцент Кравченко О.В.
2. Доцент кафедри соціально-економічних дисциплін Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат економічних наук Петровська С.А.

План лекції

1. Сутність місцевих фінансів, їх структура та функції.
2. Доходи та видатки місцевих бюджетів.
3. Управління місцевими фінансами
4. Місцеві податки і збори

Рекомендована література

Нормативна література

1. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17.
2. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15.
3. Конституція України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80.
4. Митний кодекс України від 13.03.2012 р. № 4495-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17.
5. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17.
6. Про господарські товариства : Закон України від 19.09.1991 р. № 1576-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12.
7. Про Державний бюджет України на 2018 рік : Закон України від 07.12.2017 р. № 2246-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2246-19.
8. Про концесію : Закон України від 03.10.2019 р. № 155-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/155-20.
9. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг : Закон України від 12.07.2001 р. № 2664-III. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2664-14.
10. Про цінні папери та фондовий ринок : Закон України від 23.02.2006 р. № 3480-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15.
11. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15.

Основна

12. Фінанси : навчальний посібник. [Л.В. Лисяк, С.В. Качула, Л.О. Міщенко, Д.А. Міщенко]. Дніпро: ТОВ “Акцент ПП”, 2017. 298 с. URL: http://212.1.86.13/jspui/bitstream/123456789/1970/1/%d0%a4%d1%96%d0%bd%d0%b0%d0%bd%d1%81%d0%b8_%d0%9b%d0%b8%d1%81%d1%8f%d0%ba.pdf.
13. Фінанси : навчальний посібник в 2 частинах. [Баранова В.Г., Волохова І.С., Хомутенко В.П. та ін.]. Одеса: Атлант, 2015. Ч.1. 344 с. URL: http://posek.km.ua/biblioteka/Ф/Фінанси. Частина 1. Баранова В.Г..pdf.

14. Фінанси : навчальний посібник в 2 частинах. [Баранова В.Г., Волохова І.С., Хомутенко В.П. та ін.]. Одеса: Атлант, 2015. Ч.2. 309 с. URL: http://posek.km.ua/biblioteka/Ф/Фінанси. Частина 2. Баранова В.Г..pdf.

15. Глущенко А.С. Фінанси: навч. посіб. Львів «Магнолія 2006», 2014, 440 с. URL: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=11&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwje5-Ldu5XpAhWv_CoKHTXwC904ChAWMAB6BAgBEAE&url=http%3A%2F%2Fekhnuir.univer.kharkov.ua%2Fbitstream%2F123456789%2F13888%2F2%2F%25D0%25A4%25D1%2596%25D0%25BD%25D0%25B0%25D0%25BD%25D1%2581%25D0%25B8%2520%2528%25D0%2593%25D0%25BB%25D1%2583%25D1%2589%25D0%25B5%25D0%25BD%25D0%25BA%25D0%25BE%2520%25D0%2590.%25D0%25A1.%2529.pdf&usg=AOvVaw1x8XS6tYKW715Qv4ly1OhA.

Допоміжна

16. Волохова І.С. Місцеві фінанси та перспективи поглиблення фінансової децентралізації в Україні: монографія. Одеса: Атлант, 2014. 462 с.

17. Гаврилюк О.В. Тенденції антикризової модернізації інституціональної структури міжнародних фінансів. *Фінанси України*. 2016. №2. С. 7-27.

18. Єльнікова Ю. Сучасна інфраструктура ринку похідних фінансових інструментів. *Вісник Національного банку України*. 2014. №5. С. 67-71.

19. Землячова О.А. Оцінка фінансового стану страховика та шляхи його поліпшення. *Науковий вісник : Фінанси, банки, інвестиції*. 2014. № 2. С. 54-66.

20. Клименко К.В. Напрями реформування фінансової системи України в контексті антикризового регулювання. *Фінанси України.* 2015. №7. С. 75-85.

21. Кудряшов В.П. Механізми фінансування державного бюджету в умовах подолання фіскальних дисбалансів. *Економіка України*. 2016. №7. С. 3-20.

22. Редзюк Є. Вплив фондових ринків розвинутих країн світу і країн, що розвиваються, на міжнародні фінансово-інвестиційні процеси. *Вісник Національного банку України*. 2015. №5. С. 50-56.

23. Редзюк Є.В. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом та підписання директив ЄС: можливі ризики для вітчизняного ринку цінних паперів. *Фінанси України*. 2015. №1. С. 98-110.

24. Сідельникова Л.П. Ефективність податкових джерел формування бюджетних ресурсів держави. *Фінанси України*. 2015. №9. С. 45-60.

25. Шиндирук І.П., Соколова Е.В. Ринок фінансових послуг: підручник. К.: Кондор, 2013. 410 с.

26. Щербань О.Д. Джерела забезпечення фінансової надійності страховика. *Зовнішня торгівля : економіка, фінанси, право*. 2015. № 3 (80). – С. 222-230.

Інформаційні ресурси

27. https://www.nau.ua – Інформаційно-пошукова правова система

"Нормативні акти України (НАУ)".

28. https://www.nfp.gov.ua – Офіційний сайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг.

29. https://www.nssmc.gov.ua – Офіційний сайт Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку України.

30. https://bank.gov.ua – Офіційний сайт Національного банку України.

31. https://www.kmu.gov.ua – Урядовий портал.

32. https://rada.gov.ua – Офіційний веб-портал Верховної Ради України.

33. http://www.mon.gov.ua – Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України.

1 Сутність місцевих фінансів, їх структура та функції

Місцеві фінанси, будучи складовою публічних фінансів, є самостійною економічною категорією.

Історично склалося так, що спочатку виникли державні фінанси, а потім від них відокремилися в самостійну економічну категорію — місцеві фінанси.

Місцеві фінанси є об'єктивною формою економічних відносин, що пов'язані з розподілом і перерозподілом вартості валового внутрішнього продукту, у процесі яких відбувається формування та використання фондів коштів, призначених для задоволення потреб регіонів країни. При цьому місцеві фінанси є важливою складовою фінансової системи країни, оскільки вони беруть участь у розподілі та перерозподілі вартості валового внутрішнього продукту держави і забезпечують фінансування значної частини витрат, пов'язаних з функціонуванням виробничої і соціально-культурної сфери.

Місцеві фінанси – ***це система формування, розподілу й використання доходів територіальними громадами й місцевими органами влади з метою виконання делегованих і закріплених за ними функцій і завдань.***

Структура місцевих фінансів країни:

– самостійні місцеві бюджети ;
– фінанси комунальних підприємств.

Місцеві фінансові ресурси – ***це сукупність фондів грошових засобів, які створюються в процесі розподілу та перерозподілу ВВП і спрямовуються на економічний та соціальний розвиток адміністративно-територіальних одиниць.*** Головним напрямом використання місцевих фінансових ресурсів є фінансове забезпечення соціальної сфери та місцевого господарства.

Відповідно до Конституції України (ст. 140) **місцеве самоврядування** – ***право територіальної громади самостійно вирішувати питання місцевого значення в рамках Конституції та законів України.***

Фінансові основи інституту місцевого самоврядування визначені:

1 Конституцією України (ст. 7, статті 140-146).

2 Бюджетним кодексом України.

3 Законом України «Про місцеве самоврядування» (від 27.05.1997).

4 Податковим кодексом України.

Найважливішими передумовами демократичної держави є самостійність і незалежність місцевих органів влади, початі Європейською хартією місцевого самоврядування. На сьогодні в Європейську хартію місцевого самоврядування входять понад 30 країн, до яких у 1996 р. приєдналася Україна.

Європейська хартія місцевого самоврядування передбачає відокремлення місцевих органів влади від державної влади, повну їх незалежність і самостійність у виконанні делегованих і закріплених за ними функцій у границях своєї компетенції й за рахунок власних і закріплених доходів.

Система місцевого самоврядування включає:

- територіальну громаду;
- сільську, селищну, міську раду;
- сільського, селищного, міського голову;
- старосту;
- виконавчі органи сільської, селищної, міської ради;
- районні та обласні ради, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст;
- органи самоорганізації населення.

Матеріальною і фінансовою основою місцевого самоврядування є рухоме і нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів, інші кошти, земля, природні ресурси, що є у комунальній власності територіальних громад сіл, селищ, міст, районів у містах, а також об'єкти їх спільної власності, що перебувають в управлінні районних і обласних рад.

Система місцевих бюджетів складається з бюджету Автономної Республіки Крим, обласних, районних бюджетів і бюджетів місцевого самоврядування.

Місцевий бюджет відповідно до Бюджетного кодексу містить надходження і витрати на виконання повноважень органів влади Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування. Ці надходження і витрати становлять єдиний баланс відповідного бюджету.

Самостійність місцевих бюджетів гарантується власними й закріпленими за ними на стабільній основі загальнодержавними доходами, а також правом самостійно визначати напрямки використання коштів місцевих бюджетів.

Місцевий бюджет може складатися із загального й спеціального фондів.

Спеціальний фонд може формуватися з конкретно визначених джерел надходжень і використатися на фінансування конкретно визначених цілей.

Спеціальний фонд – це класичний випадок закріплення джерела доходів за

статтею видатків, при якому певні види доходів призначаються на фінансування певних видів видатків.

Спеціальні фонди були введені з метою поліпшення звітності за державними коштами, які раніше спрямовувалися в численні позабюджетні фонди, тобто для підвищення прозорості у використанні державних коштів.

Місцевий бюджет поділяється на *поточний бюджет* і *бюджет розвитку.*

Поточний бюджет використовується для виконання як власних, так і делегованих повноважень і відображується у загальному фонді бюджету і частині спеціального фонду бюджету.

Кошти поточного бюджету спрямовуються на фінансування установ і організацій виробничої й соціальної інфраструктур, які утримуються за рахунок бюджетних асигнувань, а також на фінансування заходів щодо соціального захисту населення.

Бюджет розвитку місцевих бюджетів є складовою частиною спеціального фонду місцевих бюджетів. Головна мета створення бюджету розвитку – фінансування програм соціально-економічного розвитку відповідної території, пов'язаних з розширеним відтворенням.

Надходження бюджету розвитку місцевих бюджетів включають єдиний податок, що зараховується до бюджетів місцевого самоврядування; дивіденди (дохід), нараховані на акції (частки, паї) господарських товариств, у статутних капіталах яких є майно АРК, комунальна власність; плата за надання місцевих гарантій; кошти від продажу комунального майна та земельних ділянок несільськогосподарського призначення; субвенції з інших бюджетів на виконання інвестиційних програм (проектів); місцеві запозичення; кошти, які передаються з іншої частини місцевого бюджету за рішенням Верховної Ради АРК, відповідної місцевої ради тощо.

Напрямками витрачання коштів бюджету розвитку можуть бути такі:

1) погашення місцевого боргу;

2) капітальні видатки;

3) внески органів влади АРК та органів місцевого самоврядування до статутного капіталу суб'єкта господарювання;

4) проведення експертної грошової оцінки земельної ділянки, що підлягає продажу за рахунок авансу, внесеного покупцем земельної ділянки;

5) підготовка земельних ділянок несільськогосподарського призначення або прав на них державної чи комунальної власності для продажу на земельних торгах та проведення таких торгів.

Капітальні видатки бюджету розвитку спрямовуються на: соціально-економічний розвиток регіонів; виконання інвестиційних програм (проектів); будівництво, капітальний ремонт та реконструкцію об'єктів соціально-культурної сфери і житлово-комунального господарства; будівництво газопроводів і газифікацію населених пунктів; будівництво і придбання житла

окремим категоріям громадян; збереження та розвиток історико-культурних місць України та заповідників; придбання вагонів для комунального електротранспорту; розвиток дорожнього господарства; придбання шкільних автобусів та автомобілів швидкої медичної допомоги; комп'ютеризацію та інформатизацію загальноосвітніх навчальних закладів; інші заходи, пов'язані з розширеним відтворенням.

Поділ місцевих бюджетів на поточний бюджет і бюджет розвитку визначає порядок фінансування за умови наявності дефіциту бюджету у зв'язку з недовиконанням доходів бюджету. У такому випадку в першу чергу фінансуються витрати, включені в *поточний* бюджет.

2 Доходи і видатки місцевих бюджетів

Бюджетні відносини матеріалізуються у формі грошових коштів тієї чи іншої території та оформлюються у вигляді плану. Як фінансовий план місцевий бюджет являє собою систему організованих органами місцевого самоврядування заходів щодо соціального й економічного розвитку регіону і складається з двох частин — доходів і видатків. Місцеві бюджети є основними фінансовими планами кожної адміністративно-територіальної одиниці, це пов’язано ще й з тим, що через місцеві бюджети перерозподіляється майже п’ята частина валового внутрішнього продукту країни.

Фінансовою основою місцевого самоврядування є доходи місцевих бюджетів. Склад доходів місцевих бюджетів визначається Бюджетним кодексом України та законом про Державний бюджет України.

Доходи місцевих бюджетів умовно поділяють на **власні** (ті, які органи місцевого самоврядування можуть «заробити») та **передані** (ті, які місцевим бюджетам передають з державного бюджету на безповоротній основі).

Власні доходи місцевих бюджетів формують:

• **податкові надходження** (забезпечують понад 88% загальної суми власних доходів місцевих бюджетів): частина від загальнодержавних податків та зборів (податок на доходи фізичних осіб, податок на прибуток, рентна плата (за користування надрами, видобування корисних копалин і т. п.), акциз з пального та ін.), місцеві податки і збори (податок на майно, єдиний податок, туристичний збір та ін.);

• **неподаткові надходження** (становлять трохи більше 10% загальної суми власних доходів місцевих бюджетів): плата за видачу ліцензій та дозволів, орендна плата, держмито, штрафи;

• **інші надходження**: кошти від продажу основного капіталу, цільові фонди, донорські кошти, отримані від ЄС та міжнародних організацій тощо.

У дохідній частині місцевого бюджету окремо виділяються доходи, необхідні для виконання власних повноважень, і доходи, необхідні для

виконання делегованих законом повноважень органів виконавчої влади.

Нагадаємо, що взагалі бюджетні повноваження поділяються на 3 основні групи: делеговані, неделеговані та власні повноваження.

Видатки на здійснення неделегованих державних повноважень — це видатки на забезпечення конституційного ладу, державної цілісності та суверенітету, незалежного судочинства, а також інші видатки, які не можуть бути передані на виконання АРК та місцевому самоврядуванню.

До них належать видатки на державне управління (законодавчу і виконавчу владу, утримання адміністрації Президента України), судову владу, міжнародну діяльність, фундаментальні дослідження, національну оборону, правоохоронну діяльність, державні програми підтримки пріоритетних галузей економіки, засобів масової інформації, розвитку транспорту та зв'язку, загальнодержавні інвестиційні проекти, державні програми ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи, створення та поповнення державних запасів, обслуговування державного боргу, проведення загальнодержавних виборів та референдумів, інші програми загальнодержавного значення. ***Такі видатки фінансуються за рахунок коштів Державного бюджету України.***

Видатки на здійснення делегованих державних повноважень — це видатки, які визначаються функціями держави та можуть бути передані місцевому самоврядуванню з метою забезпечення найефективнішого їх виконання. Розмежування видів видатків за делегованими державними повноваженнями між місцевими бюджетами відбувається на основі принципу субсидіарності з урахуванням критеріїв повноти надання суспільних послуг і наближення їх до безпосереднього споживача.

Такі видатки здійснюються за рахунок коштів місцевих бюджетів і бюджетних трансфертів.

Видатки на здійснення власних повноважень – це видатки на реалізацію прав, обов'язків та функцій місцевого самоврядування, які мають місцевий характер. ***Такі видатки фінансуються за рахунок коштів місцевих бюджетів.***

Держава фінансово підтримує місцеве самоврядування, бере участь у формуванні доходів місцевих бюджетів, здійснює контроль за законним, доцільним, економним, ефективним витрачанням коштів та належним їх обліком. Вона гарантує органам місцевого самоврядування дохідну базу, достатню для забезпечення населення послугами на рівні ***мінімальних соціальних потреб.***

У випадках, коли мінімальний розмір місцевого бюджету перевищує доходи від закріплених за місцевими бюджетами загальнодержавних податків та зборів, держава надає **трансферт** даному бюджету, щоб забезпечити надання соціальних послуг на необхідному рівні.

У Державному бюджеті України можуть передбачатися такі ***трансферти***

місцевим бюджетам:

• базова дотація;

• субвенції на здійснення державних програм соціального захисту;

• додаткова дотація на компенсацію втрат доходів місцевих бюджетів внаслідок надання пільг, встановлених державою;

• додаткова дотація на здійснення переданих з державного бюджету видатків з утримання закладів освіти та охорони здоров'я;

• субвенція на виконання інвестиційних проектів;

• освітня субвенція;

• медична субвенція;

• субвенція на фінансування заходів соціально-економічної компенсації ризику населення, яке проживає на території зони спостереження;

• субвенція на фінансове забезпечення будівництва, реконструкції, ремонту і утримання автомобільних доріг загального користування місцевого значення, вулиць і доріг комунальної власності у населених пунктах;

інші додаткові дотації та інші субвенції.

Обсяг міжбюджетних трансфертів затверджується Верховною Радою України в Законі про Державний бюджет на відповідний рік.

Фінансовий норматив бюджетної забезпеченості – ***гарантований державою в межах наявних бюджетних коштів рівень фінансового забезпечення завдань і функцій, які здійснюються відповідно Радою міністрів АРК, місцевими державними адміністраціями, виконавчими органами місцевого самоврядування, що використовується для визначення обсягу міжбюджетних трансфертів.***

Фінансовий норматив бюджетної забезпеченості визначається шляхом ділення загального обсягу фінансових ресурсів, що спрямовуються на реалізацію бюджетних програм, на кількість населення чи споживачів гарантованих послуг.

Загальний обсяг фінансових ресурсів за кожним видом видатків, що враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів, розраховується на підставі державних соціальних стандартів і нормативів, які встановлюються законом та іншими нормативно-правовими актами.

Горизонтальне вирівнювання податкоспроможності місцевих бюджетів здійснюється окремо за надходженнями податку на прибуток підприємств та податку на доходи фізичних осіб з урахуванням таких параметрів:

1) кількість населення;

2) надходження податку на прибуток підприємств;

3) надходження податку на доходи фізичних осіб;

4) індексу податкоспроможності відповідного місцевого бюджету.

Індекс податкоспроможності відповідного місцевого бюджету є

коефіцієнтом, що визначає рівень податкоспроможності такого бюджету порівняно з аналогічним середнім показником по всіх місцевих бюджетах України у розрахунку на одну людину.

При здійсненні вирівнювання враховується значення індексу податкоспроможності відповідного місцевого бюджету.

Якщо значення індексу:

в межах 0,9-1,1 – вирівнювання не здійснюється;

менше 0,9 – надається базова дотація відповідному місцевому бюджету в обсязі 80% суми, необхідної для досягнення значення такого індексу забезпеченості відповідного бюджету 0,9;

більше 1,1 – передається реверсна дотація з відповідного місцевого бюджету в обсязі 50% суми, що перевищує значення такого індексу 1,1.

Видатки місцевих бюджетів – ***це економічні відносини, які виникають у зв'язку з фінансуванням власних і делегованих повноважень місцевих органів влади.***

Видатки місцевих бюджетів включають бюджетні призначення, встановлені рішенням про місцевий бюджет, на конкретні цілі, пов'язані з реалізацією програм та заходів згідно із Бюджетним Кодексом України.

Кошти спеціального фонду місцевих бюджетів витрачаються на заходи, передбачені рішенням про місцевий бюджет відповідно до законодавства.

До ***видатків місцевих бюджетів*** відносяться витрати на:

- місцеву пожежну охорону;
- муніципальні формування з охорони громадського порядку;
- органи місцевого самоврядування;
- соціальний захист і соціальне забезпечення;
- місцеві програми розвитку житлово-комунального господарства й благоустрою населених пунктів;
- культурно-мистецькі програми місцевого значення;
- програми підтримки кінематографії й засобів масової інформації місцевого значення;
- місцеві програми з розвитку фізичної культури й спорту;
- типове проектування, реставрацію й охорону пам'ятників архітектури місцевого значення;
- транспорт, дорожнє господарство;
- заходи з організації рятування на водах;
- обслуговування місцевого боргу;
- програми природоохоронних заходів місцевого значення;
- управління комунальним майном;
- регулювання земельних відносин;
- заходи у сфері захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру в межах повноважень,

встановлених законом;

- заходи та роботи з територіальної оборони та мобілізаційної підготовки місцевого значення;
- інші програми.

Місцеві запозичення – ***операції з отримання до бюджету АРК чи міського бюджету кредитів (позик) на умовах повернення, платності та строковості з метою фінансування бюджету АРК чи міського бюджету.***

Запозичення в місцеві бюджети можуть здійснюватися лише в бюджет розвитку або для покриття тимчасових касових розривів під час виконання загального фонду місцевого бюджету.

3 Управління місцевими фінансами

Управління місцевими фінансами – це одна із складових управління соціально-економічним розвитком адміністративно-територіальних одиниць, яке здійснює спеціальний апарат за допомогою специфічних прийомів і методів впливу на цілеспрямоване формування, використання та розпорядження коштами місцевих бюджетів, а також фінансами комунальних підприємств. Важливою складовою системи управління місцевими фінансами є компетенція місцевих органів влади.

Компетенція місцевих органів влади в галузі фінансів є важливою складовою системи управління місцевими фінансами і значною мірою визначає його характер. За умов децентралізації державного управління компетенції місцевих органів влади стають набагато ширшими і потребують свого уточнення, поглиблення та систематизації.

Існуючий поділ функцій між державою і місцевим самоврядуванням має здійснюватися на основі принципів доцільності, раціональності та ефективності. Завдання і функції повинні покладатися на той рівень влади, який їх виконає краще, економніше і ефективніше. Держава і місцеве самоврядування розподіляють між собою функції соціально-економічного регулювання. Функції соціально-економічного регулювання, які забезпечують фінанси місцевих органів влади, не обмежуються вилученням, розподілом і перерозподілом частини валового внутрішнього продукту. Місцеві органи влади, у сфері своєї компетенції здійснюють також і нормативне (правове) регулювання соціально-економічної діяльності, тобто вони встановлюють певні правила поведінки господарюючих суб’єктів (на зразок держави).

Наявність функцій і завдань, які покладаються на місцеві органи влади, є основною причиною необхідності фінансів для цих органів влади. Причиною функціонування місцевих фінансів є наявність територіальних колективів і відособлення функцій і завдань, які покладаються на їх органи влади. Основний показник ефективності надання суспільних благ - відсоток задоволених потреб

населення. Цей відсоток може бути максимальним, коли при виробництві суспільних благ враховується принцип субсидіарності, тобто виробники суспільних благ знаходяться найближче до споживачів. Це є основною економічною передумовою існування територіального самоврядування та територіальних фінансів, а також, відповідно, процесів децентралізації.

Суть децентралізованого управління полягає в тому, що органи місцевої влади стали наділятися тими повноваженнями, які раніше належали до компетенції державної влади. У процесі виникнення місцевих державних органів влади сформувалися певні принципи: незалежності, самостійності, цілеспрямованості, розмежованості та розподілу.

Зміна системи управління місцевими фінансами як однієї з підсистем управління в місцевому самоврядуванні повинна враховувати особливості заходів щодо децентралізації державного управління. Управлінські заходи повинні розглядатись в їх системній взаємодії і зв'язку з урахуванням численних факторів і альтернатив рішень, що впливають на стан фінансового забезпечення розвитку муніципального утворення. Це дозволить розглядати варіанти організації і управління фінансовими процесами, надасть їм системне упорядкування, розширити сферу, підвищити вплив і відповідальність органів місцевого самоврядування за стан фінансового забезпечення, визначити можливості розширення фінансових ресурсів муніципального утворення.

Економічний механізм управління територіями – це сукупність економічних важелів, за допомогою яких держава управляє територіями, а органи місцевого самоврядування забезпечують реалізацію своїх господарських функцій.

Серед основних **елементів** економічного механізму управління територіями виділяють: *бюджетне регулювання, вирівнювання фінансово-економічних можливостей окремих територій; податкове регулювання; інвестиційне регулювання, регулювання майнових відносин та господарської діяльності органів місцевого самоврядування і місцевих державних адміністрацій, касове планування по окремих територіях та ін*.

Методи управління місцевими фінансами – це способи, за допомогою яких реалізують функції органи місцевого самоврядування із управління місцевими фінансами. Інструменти управління місцевими фінансами можна трактувати як засоби, за допомогою яких органи місцевого самоврядування можуть вирішувати поставленні завдання.

На тепер у системі управління використовується численна низка методів, хоча в площині управління місцевими фінансами вони недостатньо систематизовані та конкретизовані. Це не дозволяє оперативно завчасно визначитись із раціональним методичним інструментарієм розробки управлінських рішень.

Традиційно до методів здійснення управління місцевими фінансами відносять: фінансове планування та прогнозування, фінансове регулювання, фінансовий контроль, оперативне і стратегічне управління Узагальнення методів управління місцевими фінансами та їх характеристика наведені у таблиці 1.

Існує зв'язок і між функціями управління і методами. Тому існуючі методи впливу на формування результатів діяльності в системі управління доцільно згрупувати за їх напрямами і об'єктами використання, за ступенем впливу, об'єктами, та іншими класифікаційними ознаками.

Таблиця 1 – Методи управління місцевими фінансами

Метод	**Характеристика**
Фінансове планування і прогнозування	Визначення джерел утворення фондів грошових коштів на місцевому рівні та напрямів їх ефективного використання; застосовується для цілеспрямованого впливу на стабільний соціально-економічний розвиток територій
Фінансове регулювання	Маневрування фінансовими ресурсами та відповідної своєчасної тактичної реорганізації фінансових відносин з метою нейтралізації впливу різноманітних чинників при виконанні фінансових планів територій і забезпечення максимального управлінського ефекту за мінімальних витрат
Фінансовий контроль	Зіставлення фактичних результатів із запланованими та виявленні на цій основі резервів з метою оцінки правильності прийняття управлінських рішень
Оперативне управління	Маневрування наявними фінансовими ресурсами органам місцевого самоврядування, залученні додаткових коштів, ефективному витрачанні наявних грошових засобів
Стратегічне управління	Встановлення обсягів фінансових ресурсів адміністративно-територіальним одиницям на перспективу для реалізації цільових програм, пов'язаних з економічним піднесенням територій, вирішенням соціальних проблем

Методи, що використовуються в управлінні місцевими фінансами можливо систематизувати за групами:

- методи, що забезпечують безпосередню участь органів місцевого самоврядування в управлінні місцевими фінансами;
- методи формування, відтворення і ефективного використання фінансового потенціалу;
- методи узгодження інтересів державних органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, господарюючих суб'єктів і мешканців;
- фіскальні методи формування місцевих фінансових ресурсів;
- методи організації руху потоків фінансових ресурсів;
- методи формування доходної та видаткової частин бюджету;
- методи розподілу акумульованих фінансових ресурсів за органами управління, напрямами і розпорядниками бюджету;

- методи аналізу, контролю та аудиту з дотриманням параметрів руху потоків фінансових ресурсів та їх кінцевих результатів;
- методи, що спрямовуються на створення умов для формування і розвитку джерел фінансових ресурсів муніципального утворення (встановлення місцевих нормативів забезпечення фінансовими ресурсами, податкових пільг, стандартів ефективності використання фінансових ресурсів);
- статистичні та економіко-математичні методи (методи порівняння, використання абсолютних і відносних показників, балансові методи, методи побудови динамічних рядів, графічні, табличні).

Головним завданням є побудова ефективної системи управління місцевими фінансами України. Діяльність органів місцевого самоврядування у сфері управління сприяє соціально-економічній стабільності в державі. Цим зумовлена необхідність організації системи фінансового забезпечення та важливість розвитку інституту місцевого самоврядування, який відіграє дедалі більшу роль в економічному та соціальному розвитку країни.

Цільові фонди місцевого самоврядування

Органи місцевого самоврядування можуть утворювати цільові фонди, які є складовою спеціального фонду відповідного місцевого бюджету.

Порядок формування та використання цільових фондів визначається положенням про ці фонди, що затверджується відповідною місцевою радою.

Джерелами формування цільових фондів місцевого самоврядування можуть бути:

— залучення коштів населення – добровільних внесків і пожертвувань для проведення соціально-культурних заходів або будівництва школи, лікарні й т. п.;

— доходи від місцевих позик, грошово-речових лотерей і аукціонів;

— відрахування за твердо встановленими нормами із загальнодержавних цільових фондів (частина екологічного податку децентралізується на рівні місцевих бюджетів).

Відповідно до статті 13 Бюджетного кодексу створення позабюджетних фондів місцевими органами влади не допускається. Відкриття позабюджетних рахунків для розміщення бюджетних коштів (включаючи власні надходження бюджетних установ) органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування та іншими бюджетними установами забороняється.

4 Місцеві податки і збори

Органи місцевого самоврядування відповідно до Податкового кодексу України встановлюють місцеві податки і збори. Місцеві податки і збори зараховуються до відповідних місцевих бюджетів у порядку, встановленому

Бюджетним кодексом України.

До **місцевих податків** належать:

1) податок на майно;

2) єдиний податок.

До **місцевих зборів** належать:

1) збір за місця для паркування транспортних засобів;

2) туристичний збір.

Місцеві ради обов'язково установлюють податок на нерухоме майно, єдиний податок. У межах своїх повноважень вони вирішують питання щодо встановлення збору за місця для паркування транспортних засобів та туристичного збору.

Установлення інших місцевих податків та зборів забороняється.

Податок на майно складається з:

• податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки;

• транспортного податку;

• плати за землю.

Податок на нерухоме майно

Платниками податку є фізичні та юридичні особи, в тому числі нерезиденти, які є власниками об'єктів житлової нерухомості.

Об'єктом оподаткування є об'єкт житлової та нежитлової нерухомості.

Базою оподаткування є загальна площа об'єкта житлової та нежитлової нерухомості.

Пільги зі сплати податку. База оподаткування об'єкта житлової нерухомості, що перебуває у власності фізичної особи – платника податку, зменшується:

а) ***для квартири*** – на 60 кв. метрів;

б) ***для житлового будинку*** – на 120 кв. метрів.

Ставки податку встановлюються за рішенням сільської, селищної, міської ради або ради об'єднаних територіальних громад залежно від місця розташування та типів таких об'єктів нерухомості у розмірі, що не перевищує 1,5% розміру мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня звітного року, за 1 кв. метр бази оподаткування.

Транспортний податок

Платниками податку є фізичні та юридичні особи, в тому числі нерезиденти, які мають зареєстровані в Україні згідно з чинним законодавством власні легкові автомобілі, що є об'єктами оподаткування.

Об'єктом оподаткування є легкові автомобілі, з року випуску яких минуло не більше 5 років (включно) та середньоринкова вартість яких становить понад 375 розмірів мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня податкового року.

Базою оподаткування є легковий автомобіль.

Ставки податку встановлюється з розрахунку на календарний рік у розмірі 25 000 гривень за кожен легковий автомобіль.

Плата за землю

Плата за землю справляється у формі земельного податку або орендної плати за земельні ділянки державної і комунальної власності.

Платниками земельного податку є власники земельних ділянок, земельних часток (паїв) та землекористувачі.

Об'єктом оподаткування є земельні ділянки, які перебувають у власності або користуванні, та земельні частки (паї), які перебувають у власності.

Базою оподаткування є нормативна грошова оцінка земельних ділянок з урахуванням коефіцієнта індексації та площа земельних ділянок, нормативну грошову оцінку яких не проведено.

Від сплати податку звільняються:

• особи з інвалідністю першої і другої групи;

• фізичні особи, які виховують 3 і більше дітей віком до 18 років;

• пенсіонери (за віком);

• ветерани війни та особи, на яких поширюється дія Закону України "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту";

• фізичні особи, визнані законом особами, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи.

Єдиний податок

Спрощена система оподаткування, обліку та звітності – особливий механізм справляння податків і зборів, що встановлює заміну сплати окремих податків і зборів на сплату **єдиного податку** в порядку та на умовах, визначених Податковим Кодексом України, з одночасним веденням спрощеного обліку та звітності.

Юридична особа чи фізична особа - підприємець може самостійно обрати спрощену систему оподаткування, якщо така особа відповідає встановленим вимогам та реєструється платником єдиного податку у визначеному порядку.

Збір за місця для паркування транспортних засобів

Платниками збору є юридичні особи, фізичні особи-підприємці, які згідно з рішенням сільської, селищної, міської ради або ради об’єднаних територіальних громад організовують та провадять діяльність із забезпечення паркування транспортних засобів на майданчиках для платного паркування та спеціально відведених автостоянках.

Об’єктом оподаткування є земельна ділянка, яка спеціально відведена для забезпечення паркування транспортних засобів.

Базою оподаткування є площа земельної ділянки, відведена для паркування, а також площа комунальних гаражів, стоянок, паркінгів (будівель, споруд, їх частин), які побудовані за рахунок коштів місцевого бюджету.

Ставки збору встановлюються за кожний день провадження діяльності із забезпечення паркування транспортних засобів у гривнях за 1 кв. метр площі земельної ділянки, відведеної для організації та провадження такої діяльності, у розмірі до 0,075% мінімальної заробітної плати, установленої законом на 1 січня звітного року.

Туристичний збір

Платниками збору є громадяни України, іноземці, а також особи без

громадянства, які прибувають на територію адміністративно-територіальної одиниці, на якій діє рішення сільської, селищної, міської ради або ради об’єднаної територіальної громади про встановлення туристичного збору, та тимчасово розміщуються у місцях проживання (ночівлі).

Платниками збору не можуть бути особи, які постійно проживають у селі, селищі або місті; особи, які прибули у відрядження; особи з інвалідністю, діти з інвалідністю та особи, що супроводжують осіб з інвалідністю I групи або дітей з інвалідністю (не більше одного супроводжуючого); ветерани війни; учасники ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС; особи, які прибули за путівками в санаторії та пансіонати; діти віком до 18 років; взяті на облік як внутрішньо переміщені особи відповідно до Закону України "Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб", які тимчасово розміщуються у місцях проживання (ночівлі).

Ставка збору встановлюється за рішенням відповідної сільської, селищної, міської ради або ради об’єднаної територіальної громади за кожну добу тимчасового розміщення особи у місцях проживання (ночівлі) у розмірі до 0,5% - для внутрішнього туризму та до 5% - для в’їзного туризму від розміру мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня звітного року, для однієї особи за одну добу тимчасового розміщення.

Базою справляння збору є загальна кількість діб тимчасового розміщення у місцях проживання (ночівлі).